

ارائه الگویی برای توسعه پایدار مقصدهای گردشگری روستایی با رویکرد برنامه‌ریزی فضایی مورد مطالعه: شرق استان مازندران

احمد رومیانی^۱، حمید شایان^۲، حمدالله سجاسی قیداری^۳، محمدرضا رضوانی^۴

چکیده

برنامه‌ریزی فضایی و توسعه پایدار گردشگری، به علت داشتن هدف مشترک، برای مفهوم برنامه‌ریزی به‌منزله سازمان‌دهی زندگی آینده جوامع با مقررات و طراحی روابط اجتماعی و اقتصادی در آینده و دقت در استفاده از فضای فیزیکی به‌منظور رسیدن انسان به رفاه بدون تخریب محیط، نوعی تلاقی فلسفی محسوب می‌شوند. هدف از این پژوهش ارائه الگویی برای توسعه پایدار مقصدهای گردشگری روستایی با رویکرد برنامه‌ریزی فضایی در شرق استان مازندران است. بدین منظور، برای ارائه الگوی تحقیق، با بهره‌گیری از چهارده شاخص برای بررسی وضعیت برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری در بین چهار شهرستان استان مشخص شد. داده‌های لازم از طریق بازدیدهای میدانی به‌وسیله پرسش‌نامه گردآوری شد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که ابعاد و شاخص‌های برنامه‌ریزی فضایی در تبیین توسعه پایدار مقصدهای گردشگری روستاها مؤثرند. شاخص‌های انتخاب‌شده، با توجه به شرایط و مقتضیات مناطق روستایی، قابلیت آزمون‌پذیری و عملیاتی در سطح روستاهای مشابه را دارند. بنابراین، مهم‌ترین عامل در فرایند برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار مقصدهای گردشگری روستایی در گام نخست شناخت ظرفیت‌های مکان (محیطی و کالبدی) شامل تنوع جاذبه‌های طبیعی، کیفیت جاذبه‌ها، موقعیت استقرار جاذبه‌ها، بعد انسان (اجتماعی-فرهنگی) شامل فرهنگی و سیاسی، مشارکت مردم محلی و آموزش، بعد فعالیت (کارکردها) شامل خدمات اقامتی، پذیرایی، توزیع خدمات و اطلاع‌رسانی، سرمایه‌گذاری، اشتغال و درآمدزایی است.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۱۶

واژه‌های کلیدی:

توسعه پایدار، برنامه‌ریزی فضایی، مقصدهای گردشگری، شرق مازندران

مقدمه

تغییر و تحول در توسعه پایدار که در بیشتر کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته، برنامه‌ریزی فضایی است. بنابراین، برنامه‌ریزی فضایی ابزاری کلیدی در جهت پایه‌ریزی چارچوب‌های پایدار توسعه اقتصادی، اجتماعی و منطقه‌ای هم در درون و هم بین کشورها به‌شمار می‌آید (رومیانی، ۱۳۹۸: ۱۹۲). از جمله بخش‌هایی که بیشتر مورد توجه کشور به‌خصوص در مناطق روستایی قرار گرفته، صنعت گردشگری روستایی است. زیرا روستاها، به علت دارا بودن میراث طبیعی و فرهنگی بکر، اغلب در سطح

امروزه به علت چالش‌های ناشی از توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس‌های محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی و پیامدهای توسعه‌نیافتگی مناطق روستایی همچون فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت، تخریب‌های زیست‌محیطی، بهره‌برداری مفرط از منابع طبیعی و در حاشیه قرار گرفتن مناطق روستایی، توجه به الگوهای جدید برنامه‌ریزی برای توسعه پایدار روستایی را بیش از پیش ضروری شده است. یکی از شیوه‌های

۱. دکتری جغرافیا و آمایش کیفیت محیطی مناطق روستایی، دانشگاه فردوسی، مشهد (نویسنده مسئول)؛ roumiani.ah@mail.um.ac.ir

۲. استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی، مشهد

۳. استاد یار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی، مشهد

۴. استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران

منطقه‌ای و در برخی از موارد در سطح ملی کانون‌های تفرج و اوقات فراغت برای بسیاری از شهروندان در روزهای آخر هفته به‌شمار می‌آیند. باید توجه داشت که تاکنون اغلب سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های گردشگری با رویکرد برون‌گرایی بوده است که آثار منفی اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی در مناطق روستایی با پتانسیل گردشگری را در پی داشته و با نظریه‌های توسعه پایدار گردشگری روستایی در تضاد است (سجاسی قیداری، ۱۳۹۱: ۱۹۸). در این راستا، برنامه توسعه مناطق روستایی شکل گرفته نیز عمدتاً با برنامه‌های بالا به پایین و منطبق بر قابلیت‌ها و توانمندی‌های محیطی نبوده است که عدم توسعه مطلوب مناطق روستایی، افزایش بیکاری، و تخریب‌های زیست‌محیطی را به دنبال داشته است (رومیانی، ۱۳۹۸: ۱۹۳). تبیین و تحلیل ارائه الگوی توسعه و بررسی آن و فقدان برنامه‌ریزی فضایی در مناطق روستایی پایه‌های مسئله این تحقیق را شکل می‌دهد تا از این طریق بتوان، علاوه بر کاهش آثار منفی توسعه صنعت گردشگری در مناطق روستایی، شرایطی را فراهم ساخت که منافع فعالیت‌های گردشگری در مقصدهای گردشگری روستایی به جوامع روستایی بازگردد. بر این اساس، به‌منظور پیگیری و بررسی توسعه پایدار گردشگری، تحقیق در حوزه گردشگری پایدار با رویکرد برنامه‌ریزی فضایی متمرکز شده است. زیرا از یک سو، روستاهای کشور به علت دارا بودن منابع طبیعی، چشم‌اندازهای طبیعی، وضعیت جغرافیایی و زیست‌محیطی، اقلیمی، توپوگرافی و هیدرولوژیکی میراث طبیعی به‌شمار می‌آیند و حفاظت از آن‌ها در کنار استفاده اقتصادی درست ضروری است؛ از سوی دیگر، پیوند توسعه پایدار گردشگری با برنامه‌ریزی فضایی نمودی عینی‌تر می‌یابد. این امر، به‌ویژه در مناطق روستایی که در محدوده‌های حفاظت زیست‌محیطی روستاهای هدف گردشگری قرار دارند، بسیار مورد تأکید است. زیرا در خارج از این مناطق، با وجود پتانسیل‌های گردشگری، به علت ضعف قوانین و سیاست‌های حمایت‌کننده، گردشگری مناطق روستایی از نوع پایدار در سطح ضعیف است.

منطقه مورد مطالعه این پژوهش شرق استان مازندران شامل چهار شهرستان (گلوگاه، بهشهر، نکا و میان‌دورود) است که به دلیل جاذبه‌های گردشگری (تاریخی، طبیعی، فرهنگی) در سه دهه اخیر بیشتر مورد توجه عموم مردم و ارگان‌های دولتی و بخش

خصوصی قرار گرفته است. مطالعات محققانی چون سندگل و شریفی‌نیا (۱۳۹۵)، قدمی و همکاران (۱۳۸۹)، سپهری و بابایی (۱۳۹۴) و شیخی و شجاعی (۱۳۹۱) در این استان نشان می‌دهد که برنامه‌های گردشگری استان مازندران قابلیت فراهم آوردن زمینه لازم برای الگوی توسعه پایدار گردشگری را نداشته است. بنابراین لازم‌اجرای و عملیاتی‌شدن این برنامه‌ها شناسایی همه ظرفیت‌های این حوزه در قالب الگوی برنامه‌ریزی فضایی گردشگری است. در زمان حاضر، طرح توسعه پایدار گردشگری نه تنها برای حوزه گردشگری، که برای دیگر بخش‌های استان نظیر کشاورزی و صنعت ضروری است، اما متأسفانه به شکل مطلوب فراهم نشده است. جالب این‌که سال‌هاست در خصوص به‌کارگیری ظرفیت‌ها در حوزه گردشگری در ایران و مازندران بررسی‌ها و اقداماتی صورت گرفته است. محققانی از جمله موسایی و همکاران (۲۵: ۱۳۹۱) و مظلومی و جلالی (۱۳۹۱: ۲۸) در پژوهش خود اظهار می‌کنند که در ایران برنامه‌هایی برای توسعه گردشگری طرح‌ریزی شده است، اما آن‌چنان‌که آمارها و تحقیقات نشان می‌دهد، این مقصود محقق نشده است و نتایج مطلوبی به همراه نداشته است و به ارائه الگویی مطلوب در حوزه گردشگری پایدار نینجامیده است. به‌طوری‌که هر سندی که در گردشگری استان مازندران و دیگر استان‌ها تهیه می‌شود، به علت نداشتن الگوی مطلوب و مناسب علمی به‌عنوان نقشه راه، نیمه‌کاره بوده یا قابلیت اجرایی نداشته است. در واقع با بهره‌گیری از دیدگاه‌ها و الگوهای مناسب می‌توان مشخص کرد که محدوده مورد مطالعه چه ظرفیت‌هایی و در چه حوزه‌هایی دارد، تا بر اساس آن برنامه‌ریزی بلندمدت کرد. مسئولان امر نیز باید برای استفاده از ظرفیت‌های حوزه گردشگری در محدوده مورد مطالعه و کشور از الگوهای مناسب بهره‌گیرند و برای استفاده مفید و همیشگی از منابع محدود و آسیب‌پذیر محیط زیست و جذب گردشگر، به‌خصوص در مناطق روستایی، به برنامه‌ریزی با تکیه بر نگرش فضایی (آمایشی) نیاز است. هدف از این پژوهش ارائه الگوی مناسب برای توسعه مقصدهای گردشگری پایدار روستایی است که ضمن شناخت توانمندی‌های جاذبه‌های گردشگری، راهبردهای جامع در راستای مدیریت خردمندانانه گردشگری روستایی در محدوده مورد مطالعه تدوین شود و به کل کشور تعمیم یابد. همچنین در پی

برنامه‌ریزی فضایی و گردشگری افزوده خواهد شد (Getz, 2001:56). بر این مبنا، مطالعات گردشگری با تأکید بر رویکرد برنامه‌ریزی در توسعه پایدار روستایی گرچه سازوکاری یکنواخت را در تمامی عرصه‌های فضایی کشور تجویز نمی‌کند، گوناگونی محیط‌های طبیعی به لحاظ ژئومورفولوژی با شدت و ضعف مختلف از نظر مکانی و برتری خصوصیات متنوع طبیعی یا عوامل فرهنگی و تاریخی با کاربری رویکرد گردشگری و راهبردهای آن تناسب دارد. در این راستا، در چشم‌انداز آینده، با اتخاذ این رویکرد می‌توان توسعه همه‌جانبه با حفظ خصوصیات طبیعی و نگاه‌داری گروه‌های انسانی در عرصه‌های روستایی را به‌بار آورد و در تحلیل مشکلات، تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت انسانی و انباشت تقاضاهای خدماتی در شبکه‌های شهری، فضا‌های روستایی را عرصه‌ای مناسب معرفی کرد و از این طریق از گرایش‌ها و حرکات به سمت شهرها کاست. با توزیع مشاغل و تثبیت فعالیت‌ها در عملکردهای روستایی می‌توان سطح و اندازه مهاجرت‌ها را کاهش داد و عمق و اندازه شکاف‌های درآمدی را محدود ساخت (رحمانی، ۱۳۸۶: ۸۶). بنابراین، برنامه‌ریزی فضایی گردشگری روستایی از یک سو با گرایش به توسعه پایدار زمینه‌ساز توسعه منطقه‌ای و شکل‌گیری گردشگری بومی خواهد شد و از سوی دیگر، نقشی تعادل‌بخش را ایفا خواهد کرد و لزوماً عدالت اجتماعی در توزیع درآمد، عدالت جغرافیایی و منطقه‌ای را دنبال و عملیاتی خواهد ساخت (زیاری، ۱۳۷۸: ۱۵۶). برای تبیین موضوع تحقیق، همان‌طور که مشاهده شد، در چارچوب نظری به تبیین اهمیت موضوع پرداخته شد و در نهایت رابطه توسعه گردشگری پایدار با برنامه‌ریزی فضایی مورد توجه قرار گرفت. برآیند جمع‌بندی صورت‌گرفته به شکل‌گیری تعریفی از برنامه‌ریزی فضایی گردشگری منجر شد.

مجموعه‌ای از عوامل و شرایط منظم، هدفمند و نظام‌مند در جهت تنظیم و هماهنگ‌کردن مثلث کاربردی انسان، مکان و فعالیت در برنامه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری، با توجه به نیازها و امکانات محلی و تأمین رفاه ذی‌نفعان و رسیدن به عدالت اجتماعی در ابعاد مکانی و فضایی در جهت توسعه پایدار گردشگری و حفظ توانمندی‌های جغرافیای منطقه‌ای است.

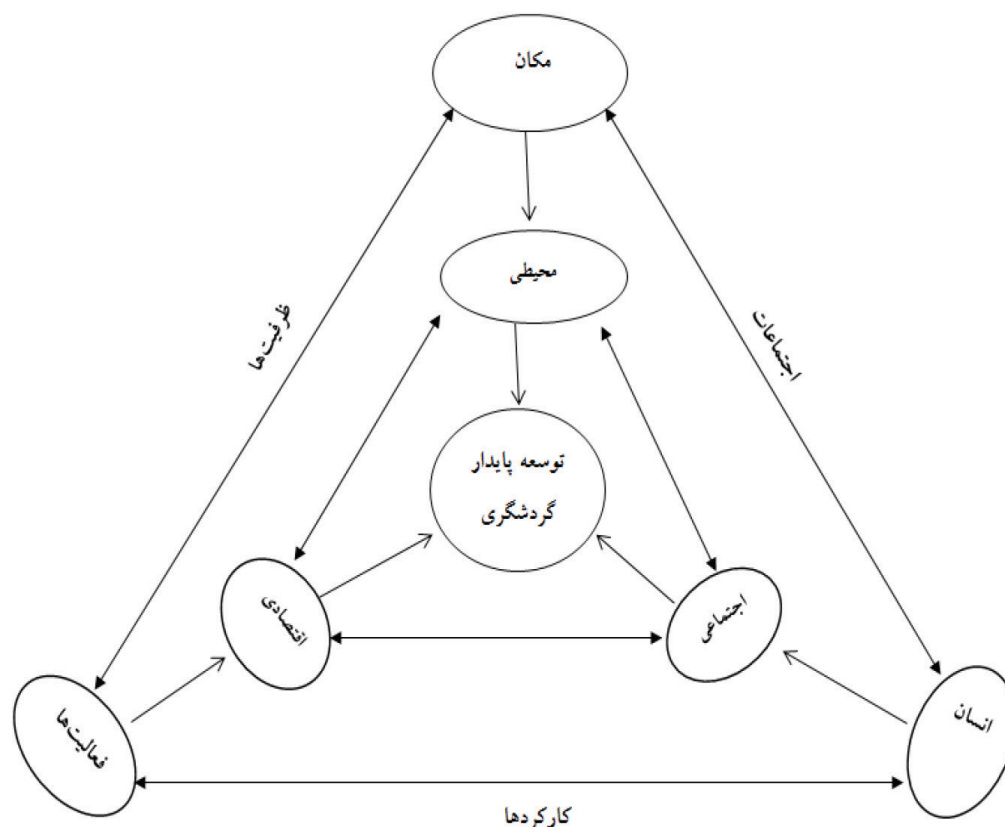
بر اساس مدل مفهومی نظری و تعریف صورت‌گرفته، مسئله مهم در برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار

پاسخ‌گویی به این سؤال کلیدی است که چه عوامل و مؤلفه‌هایی از برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار مقصدهای گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه تأثیر می‌گذارند.

مبانی نظری

حدود شش دهه از عمر نظام برنامه‌ریزی در ایران که بر اساس برنامه‌ریزی بخشی پایه‌ریزی شده است می‌گذرد. نگرش بخشی به توسعه، به‌ویژه در چند دهه نخست و برقراری نظام برنامه‌ریزی توسعه در کشور متأثر از دیدگاه‌های مطرح در ابعاد مختلف بوده است؛ به‌طوری‌که بررسی وضعیت کنونی کشور بیانگر آن است که تمرکزگرایی و غلبه رویکرد بخشی در برنامه‌ریزی‌ها روند توسعه کشور را دچار اختلال کرده است و برنامه‌ریزی را از حیز ارتفاع ساقط نموده است (رحمانی، ۱۳۸۶: ۸۲). بنابراین، برخلاف رویکرد بخشی، برنامه‌ریزی فضایی با رویکرد همه‌سو نگر در چارچوب توسعه فضایی سعی دارد با پدیده عدم تعادل منطقه‌ای برخورد کند و راهکارهای مناسب را برای تحقق توسعه متوازن، همه‌جانبه و پایدار در سطح سرزمین ارائه نماید. از این‌رو، در برنامه‌ریزی فضایی هر کشور، یکی از قابلیت‌های فضایی مورد بررسی، قابلیت‌های گردشگری هر منطقه است که با شناسایی آن و در چارچوب پایدار، بستری برای توسعه فضایی فراهم می‌کند (پوراصغر سنگاچین ۱۳۹۴: ۸). برنامه‌ریزی فضایی در زمینه گردشگری در هر منطقه از طریق امکان‌سنجی توسعه گردشگری صورت می‌گیرد تا از این طریق قابلیت‌های توسعه گردشگری، باز شناخته شود (Pearce, 2000:36). از این‌رو توسعه صنعت گردشگری راهبردی برای کاستن از عدم توازن‌های منطقه‌ای و سرزمینی و در جهت تعدیل نابرابری میان روستا و شهر از حیث فرصت‌ها، منابع و منافع، ضرورتی اساسی و اجتناب‌ناپذیر به‌شمار می‌رود و باید به‌منزله یکی از محورهای آمایش سرزمین مطرح و به‌طور همه‌جانبه بررسی و اجرا شود (پوراصغر سنگاچین ۱۳۹۴: ۸). لذا تدوین چنین چشم‌انداز نوینی در زمینه توسعه صنعت گردشگری در برنامه‌ریزی فضایی نیازمند در نظر گرفتن مسائل و مقولات بسیار مختلفی است و در نظر نگرفتن هر یک از آن‌ها و توجه بیش از حد به وضعیت موجود نتیجه مطلوبی را در پی نخواهد داشت. به‌خصوص هنگامی که موضوع جوامع شهری و روستایی و تعامل بین انسان و طبیعت پیش می‌آید، بر اهمیت و پیچیدگی رابطه

گردشگری، شناسایی عوامل مؤثر در برنامه‌ریزی فضایی است. از طریق مطالعه برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری و اجزا و عناصر آن، که به‌طور کلی در چارچوب نظری مورد بحث و بررسی قرار گرفت، الگوی مطلوب تجربی برای توسعه مقصدهای پایدار گردشگری به صورت شکل ۱ ارائه می‌شود.

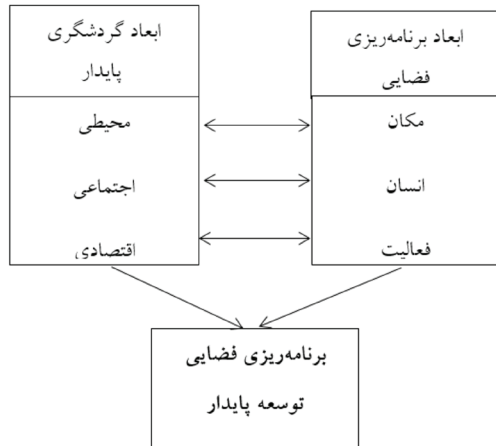
شکل ۱: مدل مفهومی تجربی الگوی برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری (نگارنده، ۱۳۹۷)

عامل‌های اولیه شامل جاذبه‌های انسان‌ساخت، طبیعی، تاریخی-فرهنگی، فرهنگی-اجتماعی، جغرافیایی-محیطی، و عامل‌های ثانویه شامل عوامل اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، نهادی (مدیریتی)، زیرساختی (کالبدی) و زیست‌محیطی تمرکز دارد. بنابراین، بر اساس مجموعه‌مباحث نظری، تحلیل‌های به‌عمل‌آمده از برنامه‌ریزی فضایی گردشگری و ابعاد سه‌گانه اشاره‌شده، مؤلفه‌ها و متغیرهای نهایی مؤثر در برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری تدوین و ارائه شده است (جدول ۱) (Yang & Fik, 2014; Dede et al., 2012; Mukwada & Manatsa, 2013; Sarrión-Gavilán et al., 2015; Guedes & Jiménez, 2015).

بنابراین، با در نظر داشتن تعریف و الگوی مفهومی مطلوب برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری، می‌شود به سه گام اساسی در الگوی مورد نظر اشاره کرد: گام نخست، توجه به عامل مکان (ظرفیت‌ها محیطی) به‌عنوان ورودی‌های مدل که نقش عناصر پایه در مدل را دارد، بعد انسان (اجتماعی و فرهنگی) به‌عنوان بعد زمینه‌ای و بعد فعالیت‌ها (بعد کارکردی) است. در این گام، توجه اساسی به آن دسته از مدیریت و رویه‌های برنامه‌ریزی است که تسهیل‌کننده و تشویق‌کننده ذی‌نفعان در مناطق دارای پتانسیل و ظرفیت‌های گردشگری است که قوانین، برنامه‌ریزی‌های نهادی و سیاسی دولتی را در بر دارد. در زمینه شرایط محیطی نیز بر مواردی از قبیل

توجه قرار داد: الف) اقتصادی (Yang & Fik, 2014, Sarrión-
Gavilán et al., 2015)، ب) اجتماعی - فرهنگی (Mukwada
& Manatsa, 2013)، ج) زیست محیطی و کالبدی (Guedes
& Jiménez, 2015).

شکل ۲: تلفیق ابعاد برنامه‌ریزی فضایی و توسعه پایدار گردشگری

برنامه‌ریزی فضایی ابزاری مهم برای دستیابی به قابلیت پایداری در گردشگری است که می‌توان از طریق آن شاخص‌هایی مانند ظرفیت‌ها (مکان)، اجتماعی - فرهنگی (بعد انسانی) و کارکردها (بعد فعالیت‌ها) را مورد ارزیابی قرار داد.

البته باید توجه داشت که از نظر اغلب محققان در پیچیده‌بودن توسعه برنامه‌ریزی فضایی گردشگری توافق وجود ندارد؛ عوامل تأثیرگذار بر توسعه برنامه‌ریزی فضایی گردشگری و همچنین نحوه ترکیب و میزان به‌کارگیری هر فرایند برنامه‌ریزی فضایی وابسته به چند عامل اساسی است، از جمله تفاوت شیوه به‌کارگیری و تأثیرات آن، مکان برنامه‌ریزی، زمان برنامه‌ریزی، سیاست‌ها و رویه‌های قوانین در ابعاد جغرافیایی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی. نکته قابل توجه این است که برای ارائه الگوی برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری از تجربیات کشورهای جهان به‌ویژه مؤلفه‌ها برای پرسش‌نامه استفاده شده است که به ارائه الگوی نهایی انجامیده است. بنابراین، همان‌طور که بیان شد، مسئله مهم در زمینه رابطه برنامه‌ریزی فضایی با توسعه پایداری گردشگری و عوامل مؤثر بر آن، چگونگی اثرگذاری و ارتباط بین گام‌ها و عوامل است.

بر پایه تحلیل‌های فوق در زمینه ابعاد مختلف مسئله، می‌توان الگویی را طراحی کرد که از ترکیب و تلفیق

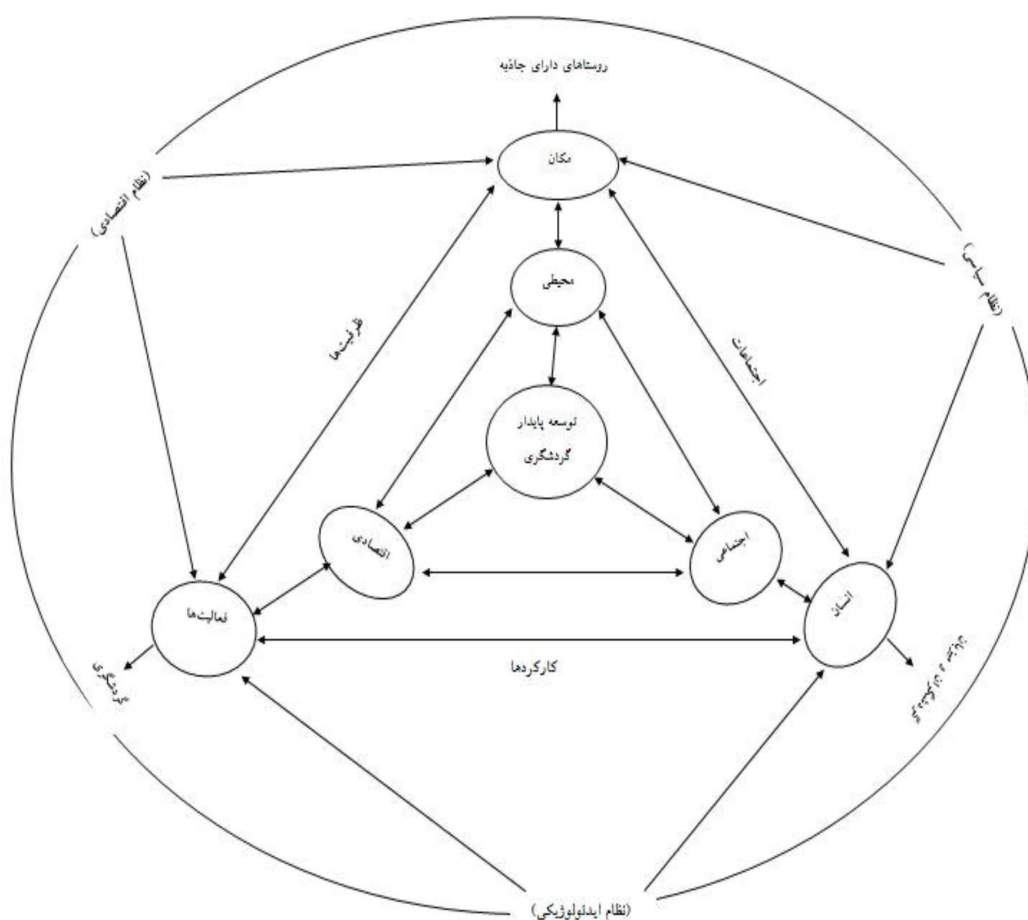
جدول ۱: ابعاد، مؤلفه‌ها و متغیرهای مؤثر در برنامه‌ریزی فضایی پایدار گردشگری

متغیر	مؤلفه‌ها	ابعاد
جاذبه‌های طبیعی	ظرفیت‌ها	مکان
جاذبه‌های تاریخی - فرهنگی		
جاذبه‌های نوع ویژه		
موقعیت استقرار جاذبه‌ها		
کیفیت جاذبه‌ها	انسان	اجتماعی و فرهنگی
گردشگران		
مشارکت مردم محلی		
نهادی - سیاسی		
هنجارهای اجتماعی محلی	فعالیت‌ها	اقتصادی - کارکردی
کاهش انگیزه مهاجرت		
برد فضایی مقصد		
خدمات رفاهی		
خدمات امنیتی و انتظامی		
خدمات بهداشتی		
خدمات الکترونیکی		
خدمات اقامتی		
خدمات پذیرایی		
خدمات توزیع و اطلاع‌رسانی		
جذب سرمایه‌گذاری		
منابع درآمدی		
اشتغال‌زایی		

گام دوم برآیند فعالیت توسعه پایدار گردشگری است که پایداری مقصدهای روستایی گردشگری شکل گرفته از توسعه برنامه‌ریزی فضایی را نشان می‌دهد. در این مرحله، نتیجه توسعه پایدار گردشگری نمود عینی می‌یابد که در سه شکل می‌توان نتایج آن را مورد

مدل مفهومی نظری و تجربی به دست آمده است و روابط فرایند برنامه ریزی فضایی و توسعه پایدار گردشگری را بر اساس الگوی نظری تحقیق تبیین می کند. در این چارچوب، برآیند ترکیب شاخص ها و ابعاد چهارگانه ذکر شده فعالیت، اجتماعی، بسترها و شرایط محیطی و توسعه پایدار گردشگری شکل دهنده برنامه ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری است. شکل ۳ الگوی نظری تحقیق را نشان می دهد که برنامه ریزی فضایی پایدار گردشگری را تبیین کرده و

مبنای اصلی این تحقیق برای تجزیه و تحلیل است. زیرا کلیه مؤلفه ها و شاخص های تعریف شده برای الگوی مطلوب در راستای تبیین نظری اهداف تحقیق است. به عبارتی دیگر، با دست یابی به الگوی نظری به نوعی به تبیین نظری اهداف پرداخته شده و در نهایت الگوی مطلوب برای برنامه ریزی فضایی پایدار گردشگری طراحی شده است. بر اساس هدف مطرح شده در چارچوب نظری به دنبال بررسی عوامل در سه بعد مکان، انسان و فعالیت است.

شکل ۳: الگوی نظری مطلوب تبیین کننده برنامه ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری (مأخذ: نگارنده: ۱۳۹۷)

روش تحقیق

نوع تحقیق کاربردی و روش تحقیق توصیفی - تحلیلی است و برای گردآوری داده ها و اطلاعات، از روش های اسنادی و پیمایشی (مشاهده و پرسش نامه) بهره گرفته شده است. با مراجعه به بخش داری ها و سازمان میراث فرهنگی و صنایع دستی در هر

شهرستان و اطلاعات کامل از کارشناسان سازمان میراث فرهنگی و صنایع دستی استان، ۲۱ روستای مقصد گردشگری به عنوان جامعه آماری این پژوهش انتخاب شدند. برای بررسی این موضوع، جامعه آماری در سه گروه در نظر گرفته شده است. گروه اول صاحب نظران این حوزه (کارشناسان سازمان میراث

بهره گرفته شد. در مجموع ۱۹۶ پرسش‌نامه محاسبه و به صورت تصادفی بین گردشگران توزیع شده است. بنابر سرشماری ۱۳۹۵، جمعیت روستاهای مقصد گردشگری ۴۰ هزار و ۹۶۰ نفر محاسبه شده است که بر اساس فرمول کوکوان و خطای ۰/۰۷، ۱۹۵ پرسش‌نامه بین مردم محلی توزیع شده است. سرانجام تعداد نمونه هریک از روستاها مشخص شده است. جدول ۲ تعداد نمونه مشخص شده در هر روستا را نمایش می‌دهد.

فرهنگی و صنایع دستی و مسئولان روستاها) هستند که به صورت تمام شماری و ۲۶ نفر مورد بررسی قرار گرفته‌اند. گروه دوم، گردشگرانی در نظر گرفته شده‌اند که از این مناطق دیدن و بازدید می‌کنند و بر اساس اظهار مدیران هر روستا، تعداد گردشگران، در بازه زمانی ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۶، ۲۷۲ هزار نفر برآورد شده است. بنابراین برای مشخص کردن تعداد پرسش‌نامه گردشگران از فرمول کوکران با خطای ۰/۰۷ درصد

جدول ۲: تعداد نمونه مشخص شده در ۲۱ روستای مطالعه شده (مرکز آمار، ۱۳۹۵)

شهرستان	روستا	خانوار	جمعیت	تعداد حجم نمونه	تعداد گردشگران	تعداد حجم نمونه
بهشهر	(التپه (عباس‌آباد	۶۰۵	۱۹۳۰	۹	۵۰۰۰	۱۶
	قره‌تپه	۵۹۶	۱۷۷۵	۹	۱۰۰۰۰	۹
	زاغمرز	۱۹۰۲	۵۹۳۲	۱۴	۲۰۰۰۰	۱۱
	شهیدآباد	۱۳۳۶	۴۱۱۳	۱۲	۱۵۰۰۰	۱۰
	آسیاسر	۵۵۵	۱۵۲۶	۹	۱۵۰۰۰	۱۰
	گرچی محله	۲۰۱۴	۶۱۲۹	۱۴	۷۰۰۰	۸
نکا	زروم	۴۵	۱۴۴	۷	۲۰۰۰۰	۱۱
	ارم	۸۳	۲۴۴	۷	۷۰۰۰	۸
	کلت	۲۹۱	۹۰۴	۸	۷۰۰۰	۸
	نوذراآباد	۶۳۲	۱۸۹۲	۹	۱۵۰۰۰	۱۰
	استخر پشت	۱۸۷	۶۶۸	۸	۵۰۰۰	۸
	اطراب	۴۷۴	۱۵۵۸	۹	۵۰۰۰	۸
	آغوز دره	۱۰۲	۲۶۳	۷	۸۰۰۰	۸
گلوگاه	تپله‌نو	۵۱۶	۱۶۴۱	۹	۳۰۰۰	۷
	نیلا	۱۵۵	۴۴۳	۸	۲۰۰۰۰	۱۱
	لمراسک	۷۸۵	۲۲۸۵	۱۰	۱۰۰۰۰	۹
	مهدیرجه	۵۸۷	۱۹۵۴	۹	۵۰۰۰	۷
	سنة کوه	۴۹	۱۳۶	۷	۵۰۰۰	۷
میاندرد	برگه	۴۹۹	۱۴۴۷	۹	۱۰۰۰۰	۹
	دارایکلا	۱۶۷۸	۵۲۶۲	۱۳	۱۵۰۰۰	۱۰
	اوسا	۲۳۰	۷۱۴	۸	۲۰۰۰۰	۱۱
		۲۱	۱۳۳۲۱	۴۰۹۶۰	۱۹۵	۲۷۲۰۰۰

سنجش پایایی، سی پرسش نامه برای هر گروه تهیه و تنظیم شد و استادان و کارشناسان به این پرسش نامه ها پاسخ دادند. همان طور که مشخص است، ضریب اعتبار به دست آمده پایایی پرسش نامه از طریق آلفا کرونباخ در حد بالا است و پرسش نامه از اعتبار بالایی برخوردار است. نتایج این آزمون در جدول ۳ مشاهده می شود.

برای این تحقیق سه نوع پرسش نامه طراحی شد که شامل پرسش نامه مردم محلی، گردشگران و کارشناسان است و برای هر کدام به طور جداگانه روایی انجام شد و پایایی محاسبه گردید. به منظور روایی پرسش نامه ها از منابع بررسی شده و نظر استادان مشاور و راهنما استفاده شد و اصلاحات لازم در پرسش نامه ها صورت گرفت. همچنین، به منظور

جدول ۳: آلفای کرونباخ شاخص های مستقل و وابسته تحقیق

دیدگاه	نوع متغیر	نام متغیر	شاخص ها	آلفای کرونباخ	آلفا
مردم محلی	متغیر مستقل	برنامه ریزی فضایی	مکان	۸۴۳/۰	۶۲۹/۰
			انسان	۹۱۹/۰	
			فعالیت	۷۴۸/۰	
مردم محلی	متغیرهای وابسته	توسعه پایدار گردشگری	طبیعی - محیطی	۶۰۴/۰	۷۶۸/۰
			(کالبدی) زیرساختی	۶۰۱/۰	
			اجتماعی - فرهنگی	۶۶۶/۰	
			اقتصادی	۷۰۳/۰	
گردشگران	متغیر مستقل	برنامه ریزی فضایی	مکان	۶۱۷/۰	۶۲۵/۰
			انسان	۶۳۵/۰	
			فعالیت	۷۰۲/۰	
گردشگران	متغیرهای وابسته	توسعه پایدار گردشگری	طبیعی - محیطی	۶۴۶/۰	۶۹۴/۰
			(کالبدی) زیرساختی	۶۵۵/۰	
			اجتماعی - فرهنگی	۷۹۹/۰	
			اقتصادی	۶۴۹/۰	

بود که زمینه های تفاوت میان نگاه مردم محلی با گردشگران و کارشناسان در مسئله توسعه پایدار گردشگری و برنامه ریزی فضایی در روستاهای منطقه شناسایی شود. همچنین، جنبه هایی را که در سه گروه به لحاظ توجه به توسعه پایدار گردشگری و برنامه ریزی فضایی هم گرا بودند تقویت کرد، زمینه هایی را که تفاوت هایی زیاد دارند کاهش داد و زمینه های هم گرایی را میان این سه گروه

با توجه به میزان آلفای کرونباخ به دست آمده می توان با اطمینان گفت که سؤالات پرسش نامه از سازگاری درونی بالایی برخوردار و معتبرند. بدین ترتیب می توان گفت که تحقیق از قابلیت اعتماد یا پایایی لازم برخوردار است.

به منظور پاسخ به هدف مطرح شده، از سه گروه از مردم محلی و گردشگران و کارشناسان استفاده شد. علت اصلی برای طراحی سه پرسش نامه این

تعیین R² استفاده شد. طبق جدول ۴، از دیدگاه مردم محلی، بین متغیرهای موردنظر رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین، بررسی برازش مدل رگرسیونی نشان می‌دهد که ۵۲ درصد تغییرات تابع برنامه‌ریزی فضایی است

جدول ۴: ضریب تعیین رگرسیون برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (دیدگاه مردم محلی)

ضریب هم‌بستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعیین تصحیح شده	اشتباه معیار
۰/۷۲۱	۰/۵۲۰	۰/۵۱۳	۳۶۹/۰

بر اساس آماره آزمون F (۶۹/۰۴۶)، اثر برنامه‌ریزی فضایی در توسعه پایدار گردشگری معنی‌دار است. یافته‌های جدول ۵ مبین رابطه معنی‌دار بین متغیرها است.

جدول ۵: تحلیل رگرسیون ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (دیدگاه مردم محلی)

مؤلفه‌ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره آزمون F	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	۲۸/۲۳۵	۳/۰۰۰	۹/۴۱۲	۶۹/۱۴۶	۰/۰۰۰
باقی‌مانده	۲۶/۰۳۵	۱۹۱/۰۰۰	۰/۱۳۶		
کل	۵۴/۲۷۱	۰۰۰۱۹۴			

مقادیر حاصل از دیدگاه مردم محلی نشان می‌دهد که از بین ابعاد سه‌گانه بررسی شده برنامه‌ریزی فضایی در روستاهای مطالعه شده، بعد مکان (۰/۳۹۴) بیشترین و بعد فعالیت (۰/۲۵۴) کمترین میزان تأثیر را بدر توسعه پایدار گردشگری دارد (جدول ۶).

جدول ۶: ضرایب تأثیر شاخص‌های برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (دیدگاه مردم محلی)

نام متغیر	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد شده		سطح معنی‌داری
	B	خطای B	بتا	آماره t	
عرض از مبدأ	۰/۹۶۴	۰/۱۴۹	-	۶/۴۶۶	۰/۰۰۰
فعالیت	۰/۱۸۸	۰/۰۴۸	۰/۲۵۴	۳/۹۶۲	۰/۰۰۰
انسان	۰/۱۹۲	۰/۰۳۵	۰/۳۰۲	۵/۴۴۳	۰/۰۰۰
مکان	۰/۲۸۷	۰/۰۴۳	۰/۳۹۴	۶/۶۶۹	۰/۰۰۰

به‌عنوان نیروهای درونی و بیرونی مؤثر در توسعه پایدار گردشگری و برنامه‌ریزی فضایی فراهم کرد. در گام بعدی، پرسش‌نامه‌های تکمیل شده کدگذاری شد و در نهایت داده‌های کدگذاری شده به نرم‌افزار اسپ‌اس‌اس انتقال داده شد و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت؛ یعنی ابتدا با استفاده از شاخص‌های آمار استنباطی (رگرسیون چندمتغیره، هم‌بستگی) بررسی شد.

یافته‌های تحقیق

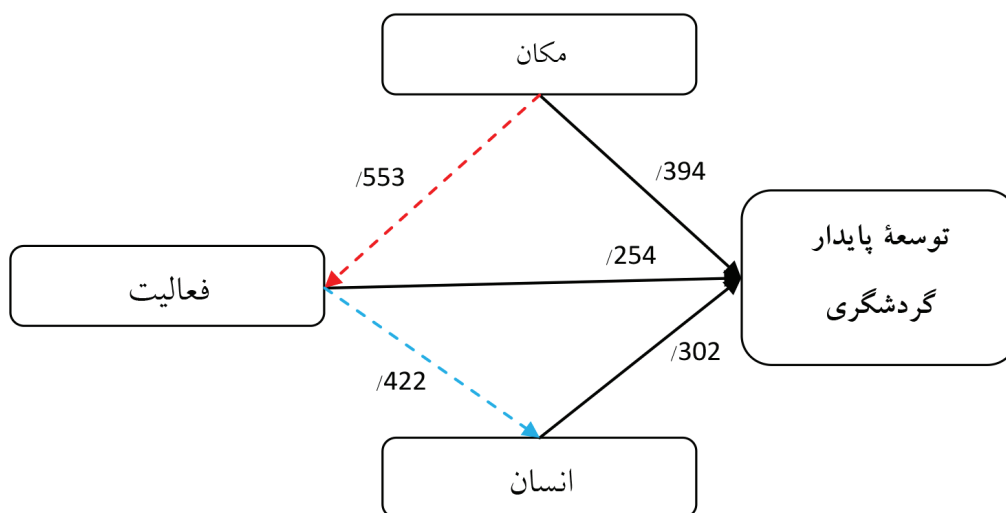
از دیدگاه سه‌گروه بررسی شده، اهداف مورد نظر مورد بحث و بررسی گرفت تا سهم هر کدام از گروه‌ها مشخص شود. پس از دسته‌بندی ابعاد سه‌گانه برنامه‌ریزی فضایی، تأثیرات آن بر توسعه پایدار گردشگری بررسی شد. به‌منظور تبیین رابطه بین متغیرهای مستقل (برنامه‌ریزی فضایی) و متغیر وابسته (توسعه پایدار گردشگری) و اثر متغیرها در روستاهای مدنظر از آزمون هم‌بستگی، تحلیل رگرسیونی و ضریب

جدول ۷: محاسبه تأثیرات غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته اصلی

متغیرها	تأثیرات غیر مستقیم بر متغیر وابسته
فعالیت	$0.127 = 0.302 * 0.422$
انسان	-
مکان	$0.0704 = 0.254 * 0.553$ $0.140 = 0.302 * 0.422$ $0.210 = 0.0704 + 0.140$

در ادامه، با توجه به این که در آزمون رگرسیون فقط به بررسی تأثیرات مستقیم متغیر مستقل بر متغیر وابسته می پردازد و از محاسبه تأثیرات غیر مستقیم باز می ماند، برای رسیدن به نتیجه بهتر از روش تحلیل مسیر استفاده شد که به محاسبه تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم و تأثیرات کلی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته می پردازد. با توجه به آنچه در جدول ۷ و شکل ۴ مشاهده می شود، از دیدگاه مردم محلی، دو بعد فعالیت و مکان بر توسعه پایدار گردشگری تأثیر غیر مستقیم دارد.

شکل ۴: اثرگذاری ابعاد برنامه ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (دیدگاه مردم محلی)

شکل ۵ الگوی مطلوب توسعه پایدار گردشگری با رویکرد برنامه ریزی فضایی از دیدگاه مردم محلی در محدوده پژوهش را نشان می دهد. همان طور که در شکل ۵ مشاهده می شود، برای بررسی رابطه و اثرگذاری ابعاد برنامه ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری از هم بستگی پیرسون و رگرسیون چندمتغیره بهره گرفته شده است. رابطه های زیر از هم بستگی پیرسون به دست آمده است:

۱. مکان - انسان = 0.167 ؛ 0.2 - مکان - فعالیت = 0.525 ؛ 0.3 - فعالیت - انسان = 0.422 ؛ 0.4 - اقتصاد - محیطی - کالبدی = 0.498 ؛ 0.5 - اجتماعی - محیطی - کالبدی = 0.577 ؛ 0.6 - اقتصادی - اجتماعی = 0.515 .

برای بررسی تأثیرات ابعاد فضایی بر ابعاد توسعه پایدار گردشگری روستایی در منطقه بررسی شده، رابطه های زیر طبق مدل رگرسیون به دست آمده است:

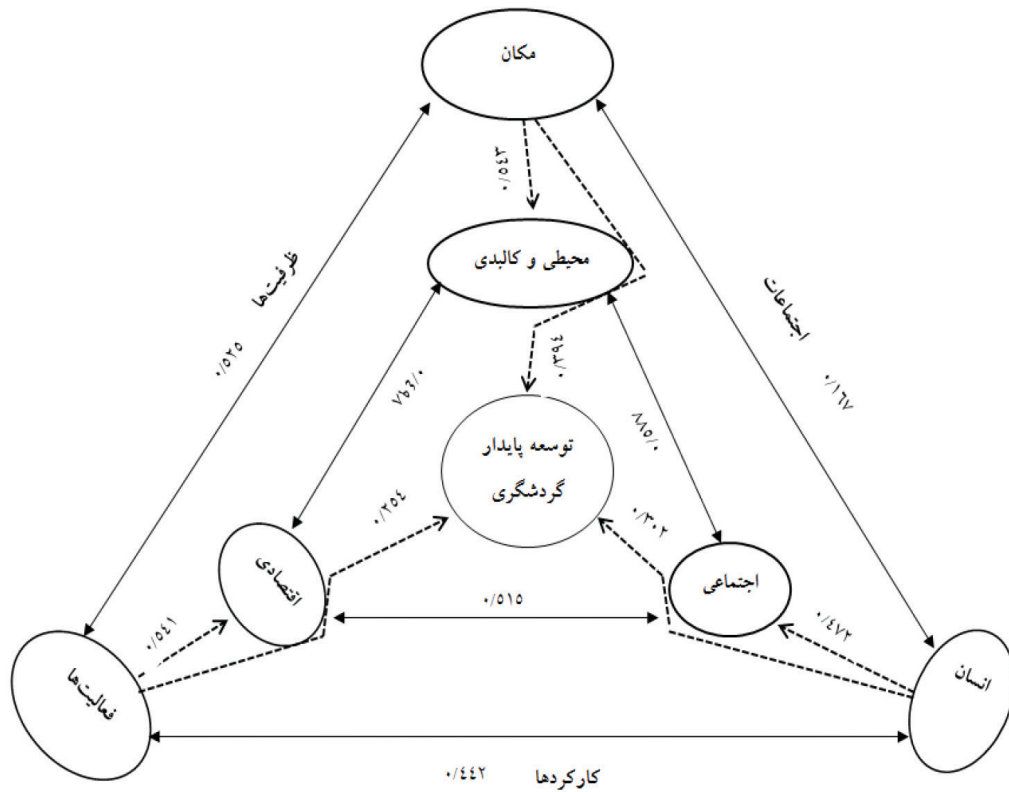
جدول ۸ نشان می دهد که از میان ابعاد برنامه ریزی فضایی، بعد مکان بیشترین تأثیر مستقیم (۰/۳۹۴) بر توسعه پایدار گردشگری از دیدگاه مردم محلی دارد. در عین حال، فقط بعد انسان اثر غیر مستقیم بر توسعه پایدار گردشگری ندارد.

جدول ۸: تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای تحقیق

کلی	تأثیرات مستقیم	تأثیرات غیر مستقیم	کل
فعالیت	۰/۲۵۴	۰/۱۲۷	۰/۳۸۱
انسان	۰/۳۰۲	-	۰/۳۰۲
مکان	۰/۳۹۴	۰/۲۱۰	۰/۶۰۴

۱. مکان - محیط - کالبدی = 0.543 ; ۲. انسان - اجتماعی = 0.472 ; ۳. فعالیت - اقتصادی = 0.515
- در نهایت، برای بررسی اثر ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری رابطه‌های زیر طبق مدل رگرسیون به دست آمده است:
۱. انسان - توسعه پایدار گردشگری = 0.302 ؛
۲. مکان - توسعه پایدار گردشگری = 0.394 ؛ ۳.

شکل ۵: مدل مفهومی تجربی الگوی برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری در منطقه بررسی شده (مردم محلی)

برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری نشان‌دهنده ضریب 0.52 در روستاهای مدنظر است (جدول ۹).

↔ رابطه بین ابعاد
 ⋯⋯⋯ اثرگذاری ابعاد

اهداف مورد نظر از دیدگاه گردشگران بررسی شده و برآزش مدل رگرسیونی عوامل تأثیرگذار ابعاد

جدول ۹: ضریب تعیین رگرسیون اثر ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (دیدگاه گردشگران)

ضریب هم‌بستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعیین تصحیح شده	اشتباه معیار
۰/۷۲۳	۰/۵۲۳	۰/۵۱۵	۰/۴۱۷

آماره آزمون F (۷۰/۱۴۱) در سطح معناداری کاربرد مدل رگرسیون را برای ارزیابی تأثیر متغیرهای مستقل (برنامه ریزی فضایی بر متغیر وابسته توسعه پایدار گردشگری) تأیید می‌کند (جدول ۱۰).

جدول ۱۰: تحلیل رگرسیون تأثیر برنامه ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (دیدگاه گردشگران)

مؤلفه‌ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F آماره آزمون	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	۳۶/۶۲۱	۳/۰۰۰	۱۲/۲۰۷	۷۰/۱۴۱	۰/۰۰۰
باقی مانده	۳۴/۴۱۵	۰۰۰۱۹۲	۰/۱۷۴		
کل	۷۰/۰۳۶	۰۰۰۱۹۵			

مقادیر ضریب بتا (B) از دیدگاه گردشگران در بعد انسان، فعالیت و مکان به ترتیب ۰/۲۲۶، ۰/۱۶۹ و ۰/۵۰۸ بر توسعه پایدار گردشگری اثرگذارند. همچنین، بیشترین ضریب بتا متعلق به دو بعد مکان و انسان است. بنابراین با تقویت دو بعد انسان و مکان، به ویژه مشارکت و همکاری مردم محلی با گردشگران، بهبود فضاهای عمومی و زیست محیطی در جهت توسعه پایدار گردشگری ضرورت دارد (جدول ۱۱).

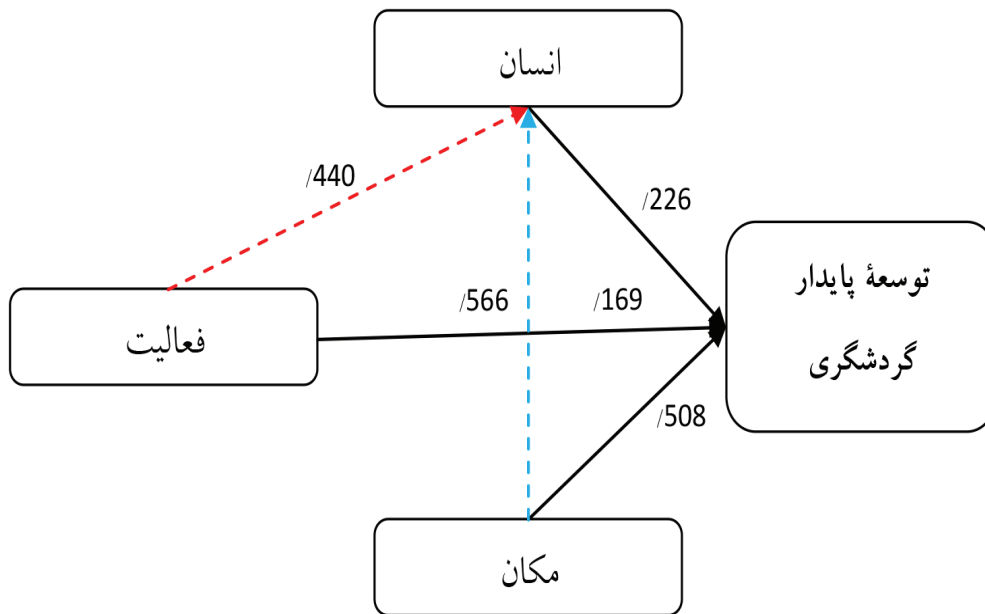
جدول ۱۱: ضرایب تأثیر شاخص‌های برنامه ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (دیدگاه گردشگران)

نام متغیر	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد شده		سطح معنی داری
	B	B خطای	B بتا	t آماره	
عرض از مبدأ	۰/۶۱۲	۰/۱۹۰		۳/۲۱۳	۰/۰۰۲
فعالیت	۰/۱۸۳	۰/۰۷۱	۰/۱۶۹	۲/۵۹۰	۰/۰۱۰
مکان	۰/۴۷۴	۰/۰۵۶	۰/۵۰۸	۸/۴۲۷	۰/۰۰۰
انسان	۰/۱۴۳	۰/۰۳۵	۰/۲۲۶	۴/۰۶۸	۰/۰۰۰

جدول ۱۲: محاسبه تأثیرات غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته اصلی

متغیرها	تأثیرات غیر مستقیم بر متغیر وابسته
فعالیت	۰,۴۴۰*۰,۲۲۶=۰,۰۰,۰۹۹
مکان	۰,۵۶۶*۰,۲۲۶=۰,۰۱۲۷
انسان	-

در ادامه، برای رسیدن به نتیجه بهتر از روش تحلیل مسیر استفاده شد که تأثیرات مستقیم، غیر مستقیم و تأثیرات کلی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته را محاسبه می‌کند. با توجه به جدول ۱۲ و شکل ۶، از دیدگاه گردشگران، دو بعد مکان و فعالیت دارای اثر غیر مستقیم بر توسعه پایدار گردشگری است.

شکل ۶: اثرگذاری ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (دیدگاه گردشگران)

آمده است:

۱. انسان - مکان = $0/241$ ؛ ۲. انسان - فعالیت = $0/440$ ؛ ۳. فعالیت - مکان = $0/562$ ؛ ۴. اقتصاد - محیطی - کالبدی = $0/194$ ؛ ۵. اجتماعی - محیطی - کالبدی = $0/434$ ؛ ۶. اقتصادی - اجتماعی = $0/680$.

برای بررسی تأثیرات ابعاد فضایی بر ابعاد توسعه پایدار گردشگری روستایی در منطقه بررسی شده رابطه‌های زیر طبق مدل رگرسیون به دست آمده است:

۱. مکان - محیط - کالبدی = $0/355$ ؛ ۲. انسان - اجتماعی = $0/334$ ؛ ۳. فعالیت - اقتصادی = $0/479$.

در نهایت برای بررسی اثر ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری رابطه‌های زیر به دست آمده است:

۱. مکان - توسعه پایدار گردشگری = $0/508$ ؛ ۲. انسان - توسعه پایدار گردشگری = $0/226$ ؛ ۳. فعالیت - توسعه پایدار گردشگری = $0/169$.

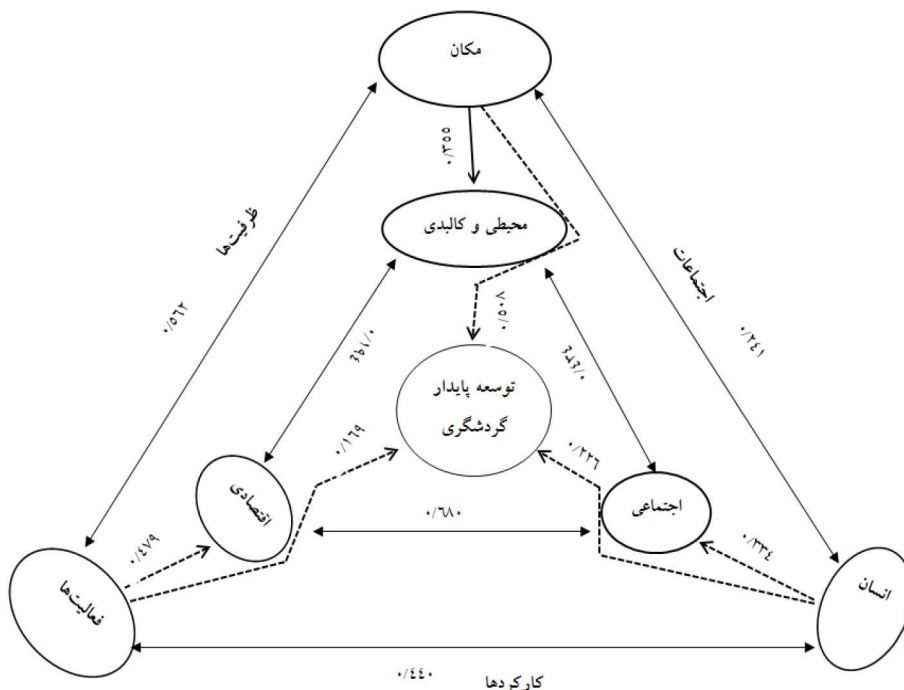
بنابراین، با توجه به بررسی تأثیرات و رابطه بین ابعاد برنامه‌ریزی فضایی با توسعه پایدار گردشگری می‌توان گفت، از دیدگاه مردم محلی، تأثیر ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار مشهود است. البته، در نظر گردشگران، مکان اهمیت بیشتری دارد.

در جدول ۱۳ تأثیرات ابعاد برنامه‌ریزی فضایی از دیدگاه گردشگران بررسی شده است. بر اساس آن، بعد مکان بیشترین تأثیر مستقیم ($0/508$) را بر توسعه پایدار گردشگری دارد. بعد انسان اثر غیرمستقیم بر توسعه پایدار گردشگری نداشته است؛ اما در مجموع، از دیدگاه گردشگران، بعد مکان بیشترین اثر را بر توسعه پایدار گردشگری به دنبال داشته است.

جدول ۱۳: تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای تحقیق

کل	تأثیرات	تأثیرات مستقیم	
فعالیت	۰/۱۶۹	۰/۰۹۹	۰/۲۶۸
مکان	۰/۵۰۸	۰/۱۲۷	۰/۶۳۵
انسان	۰/۲۲۶	-	۰/۲۲۶

شکل ۷ الگوی مطلوب توسعه پایدار گردشگری با رویکرد برنامه‌ریزی فضایی از دیدگاه گردشگران را در محدوده بررسی شده نشان می‌دهد. بنابراین، رابطه‌های زیر طبق هم‌بستگی پیرسون به دست

شکل ۷: مدل مفهومی تجربی الگوی برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری در منطقه بررسی شده (گردشگران)

↔ رابطه بین ابعاد
 ⋯⋯⋯ اثرگذاری ابعاد

جدول ۱۴: ضریب تعیین رگرسیون ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (دیدگاه کارشناسان)

ضریب هم‌بستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعیین تصحیح شده	اشتباه معیار
۰/۸۷۳	۰/۷۶۲	۰/۷۳۰	۰/۳۸۷

اثر برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری از دیدگاه کارشناسان بر اساس آماره آزمون F (۲۳/۴۷۹) معنی‌دار و حائز اهمیت است.

جدول ۱۵: تحلیل رگرسیون اثر ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (دیدگاه کارشناسان)

مؤلفه‌ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F آماره آزمون	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	۱۰/۵۳۶	۳/۰۰۰	۳/۵۱۲	۲۳/۴۷۹	۰/۰۰۰
باقی‌مانده	۳/۲۹۱	۲۲/۰۰۰	۰/۱۵۰		
کل	۱۳/۸۲۷	۲۵/۰۰۰			

طبق مقادیر جدول ۱۶، از بین ابعاد سه‌گانه بررسی شده برنامه‌ریزی فضایی در روستاهای مدنظر و از دیدگاه کارشناسان، بعد مکان (۰/۴۶۰)، فعالیت

جدول ۱۶: ضرایب تأثیر شاخص‌های برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (دیدگاه کارشناسان)

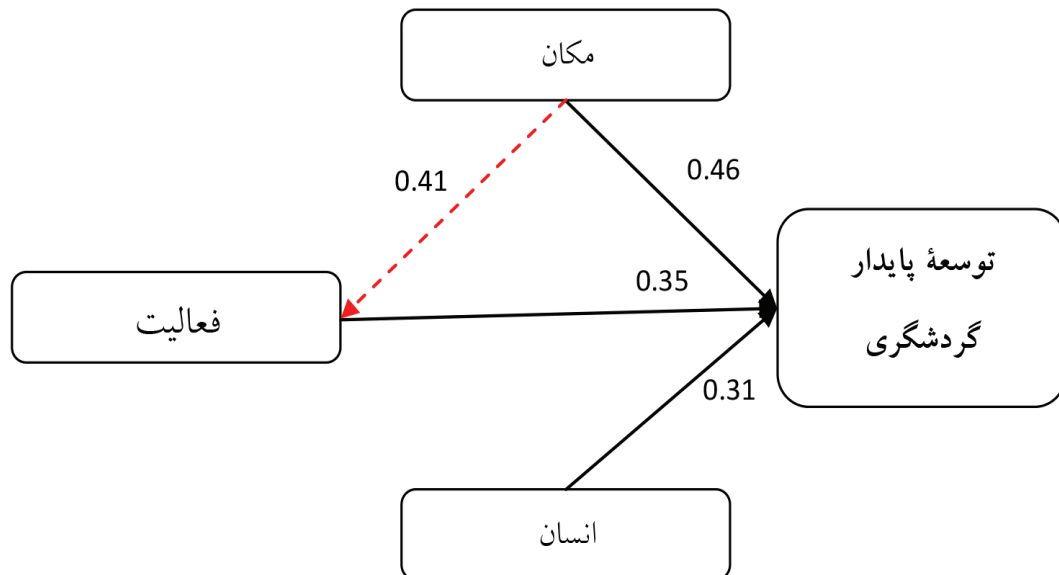
نام متغیر	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد شده	آماره t	سطح معنی‌داری
	B	خطای B			
عرض از مبدأ	۱/۱۸۵-	۰/۵۶۵		۲/۰۹۹-	۰/۰۴۸
فعالیت	۰/۵۰۳	۰/۱۷۵	۰/۳۵۱	۲/۸۷۴	۰/۰۰۹
انسان	۰/۲۷۸	۰/۱۰۰	۰/۳۱۶	۲/۷۸۳	۰/۰۱۱
مکان	۰/۶۴۳	۰/۱۶۸	۰/۴۶۰	۳/۸۲۰	۰/۰۰۱

جدول ۱۷: محاسبه تأثیرات غیر مستقیم متغیرهای مستقل

بر متغیر وابسته اصلی

متغیرها	تأثیرات غیر مستقیم بر متغیر وابسته
فعالیت	-
انسان	-
مکان	$۰,۴۱۳ * ۰,۳۵۱ = ۰,۱۴۴$

در ادامه، برای سنجش تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم ابعاد برنامه‌ریزی فضایی از دیدگاه کارشناسان از تحلیل مسیر استفاده شد. بر اساس جدول ۱۷ و شکل ۸، بعد مکان دارای اثر غیر مستقیم بر توسعه پایدار گردشگری است.

شکل ۸: اثرگذاری ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (دیدگاه کارشناسان)

جدول ۱۸ نشان می‌دهد که از میان ابعاد برنامه‌ریزی فضایی، بعد مکان بیشترین تأثیر مستقیم را با میزان $0/460$ بر توسعه پایدار گردشگری دارد. در عین حال، فقط بعد مکان دارای اثر غیر مستقیم بر توسعه پایدار گردشگری است و در مجموع بعد مکان بیشترین اثر را بر توسعه پایدار گردشگری از دیدگاه کارشناسان نشان می‌دهد.

جدول ۱۸: تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای

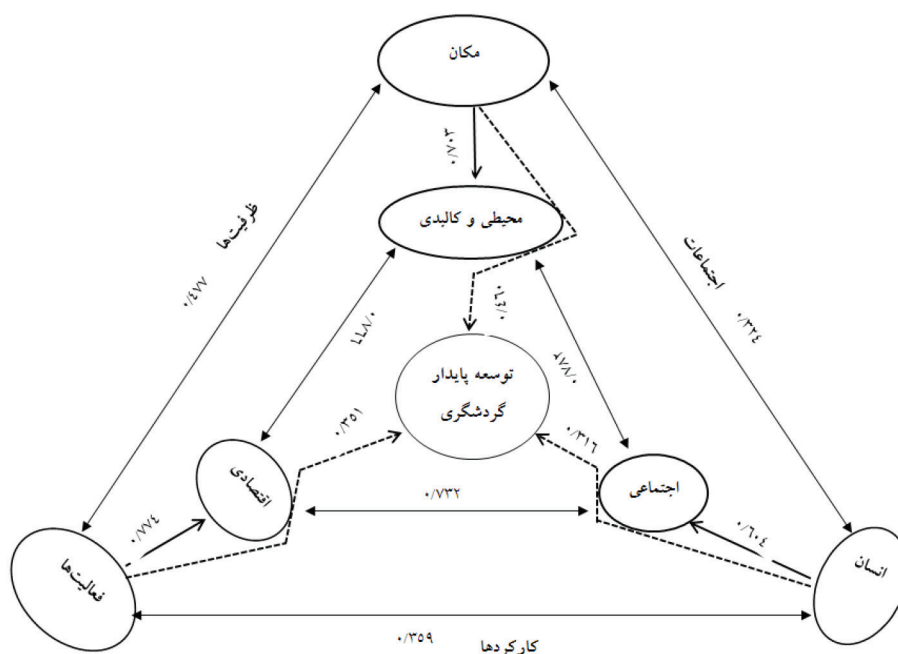
تأثیرات مستقیم	تأثیرات غیر مستقیم	کل	
$0/351$	-	$0/351$	فعالیت
$0/316$	-	$0/316$	انسان
$0/460$	$0/144$	$0/604$	مکان

شکل ۹ الگوی مطلوب توسعه پایدار گردشگری با رویکرد برنامه‌ریزی فضایی از دیدگاه کارشناسان را در محدوده پژوهش نشان می‌دهد. بنابراین رابطه‌های زیر طبق هم‌بستگی پیرسون به‌دست آمده است:

۱. مکان - انسان = $0/324$ ؛ ۲. مکان - فعالیت = $0/477$ ؛ ۳. فعالیت - انسان = $0/359$ ؛ ۴. اقتصادی - محیطی - کالبدی = $0/766$ ؛ ۵. اجتماعی - محیطی - کالبدی = $0/782$ ؛ ۶. اقتصادی - اجتماعی = $0/732$.
برای بررسی تأثیرات ابعاد فضایی بر ابعاد توسعه پایدار گردشگری روستایی در منطقه پژوهش رابطه‌های زیر طبق مدل رگرسیون به‌دست آمده است:

۱. مکان - محیط - کالبدی = $0/703$ ؛ ۲. انسان - اجتماعی = $0/604$ ؛ ۳. فعالیت - اقتصادی = $0/774$.
در نهایت، برای بررسی اثر ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری، رابطه زیر به‌دست آمده است:

۱. انسان - توسعه پایدار گردشگری = $0/316$ ؛
۲. مکان - توسعه پایدار گردشگری = $0/460$ ؛ ۳. فعالیت - توسعه پایدار گردشگری = $0/351$.
بنابراین، با توجه به بررسی تأثیرات و رابطه بین ابعاد برنامه‌ریزی فضایی با توسعه پایدار گردشگری، می‌توان گفت، از دیدگاه مردم محلی، تأثیر ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار مشهود است. البته، از دیدگاه کارشناسان، مکان اثری بیشتری دارد.

شکل ۹: مدل مفهومی تجربی الگوی برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری در منطقه بررسی شده (کارشناسان)

↔ رابطه بین ابعاد
⋯⋯⋯ اثرگذاری ابعاد

به‌منظور بررسی دقیق فرضیه موردنظر، دیدگاه سه رگرسیونی نشان می‌دهد که ۵۳ درصد تغییرات متغیر گروه باهم تلفیق و نتایج ارزیابی شد. برآزش مدل وابسته توسط متغیر مستقل تبیین می‌شود (جدول ۱۹).

جدول ۱۹: ضریب تعیین رگرسیون ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (گروه‌ها)

ضریب هم‌بستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعیین تصحیح شده	اشتباه معیار
۰/۷۳	۰/۵۳	۰/۵۲	۰/۴۱

بر اساس آماره آزمون F (۱۵۳/۰۸)، اثر برنامه‌ریزی شده است (جدول ۲۰). فضایی بر توسعه پایدار گردشگری معنی‌دار گزارش

جدول ۲۰: تحلیل رگرسیون اثر ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (گروه‌ها)

مؤلفه‌ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره آزمون F	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	۷۵/۴۶	۳/۰۰	۲۵/۱۵	۱۵۳/۰۸	۰/۰۰
باقیمانده	۶۷/۸۷	۴۱۳/۰۰	۰/۱۶		
کل	۱۴۳/۳۳	۴۱۶/۰۰			

از دیدگاه گروه‌های بررسی‌شده (مردم محلی، گردشگران و کارشناسان)، بعد انسان، فعالیت و مکان به ترتیب به میزان ۰/۲۸، ۰/۲۲ و ۰/۵۲ بر توسعه پایدار گردشگری اثر معنی‌داری داشته است (جدول ۲۱).

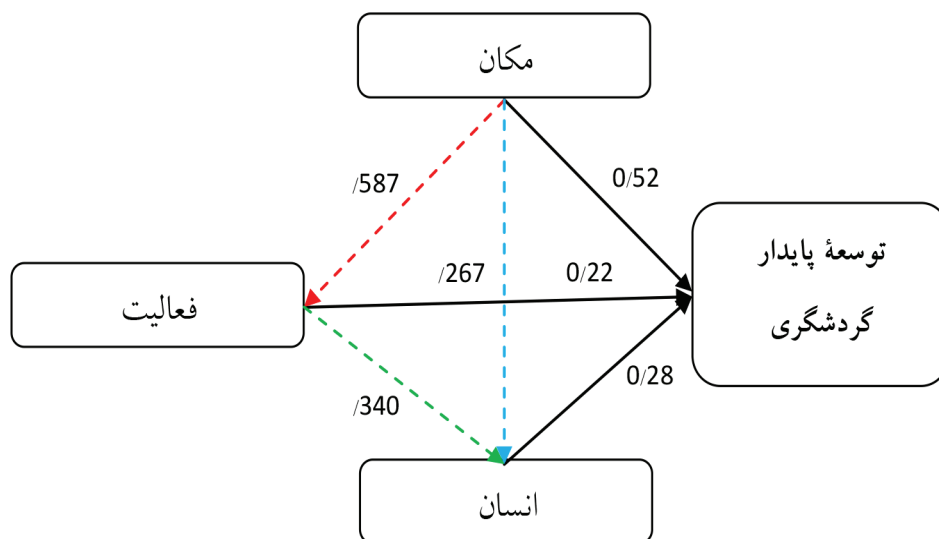
جدول ۲۱: ضرایب تأثیر شاخص‌های برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (گروه‌ها)

نام متغیر	ضرایب غیراستاندارد		ضرایب استاندارد شده		سطح معنی‌داری
	B	خطای B	بتا	t آماره	
عرض از مبدأ	۰/۷۷	۰/۱۱		۶/۶۹	۰/۰۰
فعالیت	۰/۲۰	۰/۰۴	۰/۲۲	۵/۱۰	۰/۰۰
مکان	۰/۳۹	۰/۰۳	۰/۵۲	۱۲/۶۷	۰/۰۰
انسان	۰/۱۶	۰/۰۲	۰/۲۸	۷/۳۵	۰/۰۰

جدول ۲۲: محاسبه تأثیرات غیرمستقیم متغیرهای مستقل

متغیرها	تأثیرات غیرمستقیم بر متغیر وابسته
فعالیت	۰,۳۴۰*۰,۲۸=۰,۰۹۵
انسان	-
مکان	۰,۲۶۷*۰,۲۸=۰,۰۷۴ ۰,۵۸۷*۰,۲۶۷=۰,۱۵۶ ۰,۵۸۷*۰,۳۴۰*۰,۲۸=۰,۰۵۵ ۰,۰۵۵+۰,۱۵۶+۰,۰۷۴=۰,۲۸۷

در ادامه، با توجه به این‌که در آزمون رگرسیون فقط تأثیرات مستقیم متغیر مستقل بر متغیر وابسته بررسی می‌شود و از محاسبه تأثیرات غیرمستقیم باز می‌ماند، برای دستیابی به نتیجه بهتر از روش تحلیل مسیر استفاده شد که تأثیرات مستقیم، غیرمستقیم و تأثیرات کلی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته را محاسبه می‌کند. با توجه به جدول ۲۲ و شکل (۱۰)، دو بعد مکان و فعالیت اثر غیرمستقیم بر توسعه پایدار گردشگری از دیدگاه هر سه گروه دارد.

شکل ۱۰: اثرگذاری ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری (دیدگاه هر سه گروه)

پیشنهادی برای برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری در منطقه مدنظر است. بنابراین، در این تحقیق، برای تفسیر بهتر از برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری، الگویی طراحی شده است که از چالش‌های مناطق روستایی بکاهد و آن‌الگو با کشورهای ترکیه، پرنگال، صربستان و ویتنام مقایسه شده و تفاوت آن‌ها در جدول ۲۴ آورده شده است. شکل ۱۱ الگوی مطلوب توسعه پایدار گردشگری با رویکرد برنامه‌ریزی فضایی در محدوده مدنظر را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، برای بررسی اثرگذاری ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری از هم‌بستگی پیرسون و رگرسیون چندمتغیره بهره گرفته شده است. به‌طوری‌که برای بررسی آن، دیدگاه سه‌گروه مورد مطالعه در روستاها با هم تلفیق شد و نتایج ذیل به‌دست آمد. بنابراین، رابطه‌های زیر طبق هم‌بستگی پیرسون به‌دست آمده است:

۱. انسان-مکان = $0/171$ ؛ ۲. انسان-فعالیت = $0/340$ ؛

۳. فعالیت-مکان = $0/496$.

هم‌بستگی بین ابعاد نشان می‌دهد که بین انسان و فعالیت رابطه مثبتی وجود دارد که نشان از روند ارتباط قوی بین انسان و فعالیت در منطقه مدنظر است.

۴. اقتصادی-محیطی و کالبدی = $0/355$ ؛

۵. اجتماعی-محیطی و کالبدی = $0/546$ ؛ ۶.

اقتصادی-اجتماعی = $0/615$.

در جدول ۲۳، در میان ابعاد برنامه‌ریزی فضایی، بعد مکان بیشترین تأثیر مستقیم ($0/52$) را بر توسعه پایدار گردشگری از دیدگاه هر سه گروه دارد و در مجموع، بعد مکان بیشترین اثر را بر توسعه پایدار گردشگری از دیدگاه هر سه گروه دارد.

جدول ۲۳: تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای پژوهش

کل	تأثیرات مستقیم	تأثیرات غیرمستقیم	کل
فعالیت	$0/22$	$0/095$	$0/315$
مکان	$0/52$	$0/287$	$0/807$
انسان	$0/28$	-	$0/280$

بنابراین، به‌طور کلی با توجه به نظر سه‌گروه بررسی‌شده و تلفیق آن و یافته‌های آزمون‌های رگرسیون، رابطه معنی‌دار و مثبت بین ابعاد برنامه‌ریزی فضایی و توسعه پایدار گردشگری وجود دارد. در این میان، اثر بعد مکان بیش از بقیه است. تبیین الگوی برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری روستایی در روستاهای شرق استان مازندران

همچنان‌که اشاره شد، الگوی نظری تدوین شده هم به رابطه بین ابعاد سه‌گانه برنامه‌ریزی فضایی و توسعه پایدار گردشگری اشاره دارد و هم الگوی

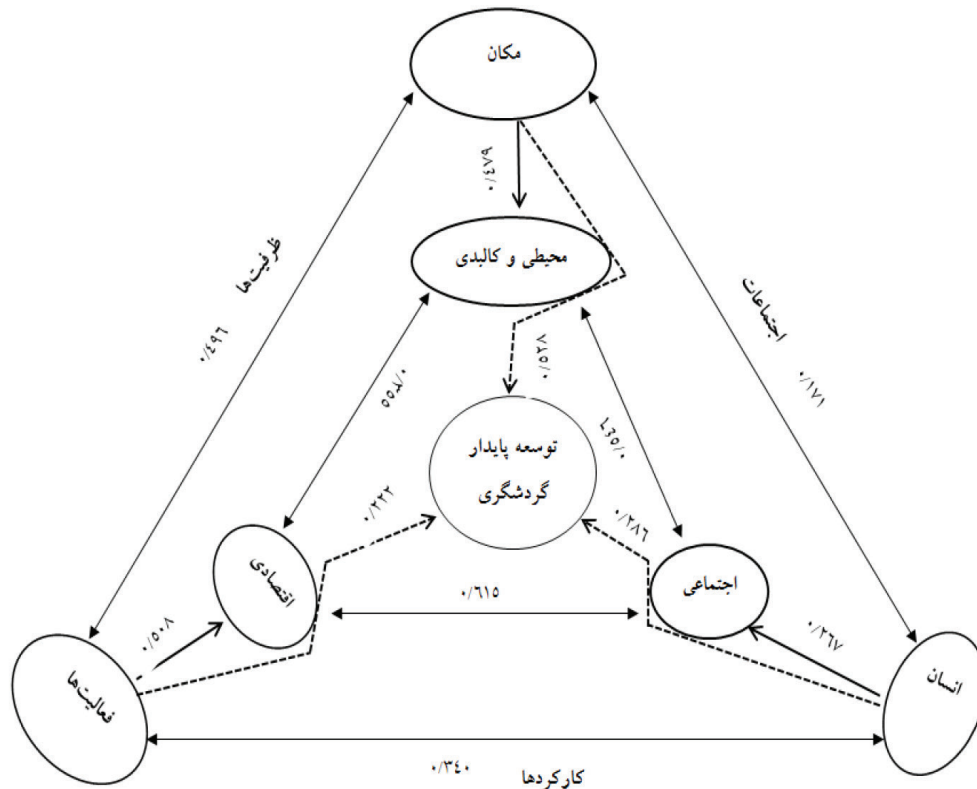
اثر بعد انسان بر توسعه پایدار گردشگری = $0.3; 0.28$. اثر بعد فعالیت بر توسعه پایدار گردشگری = 0.22 . بنابراین، با توجه به بررسی تأثیرات و رابطه بین ابعاد برنامه‌ریزی فضایی با توسعه پایدار گردشگری، می‌توان گفت که از دیدگاه سه‌گروه (مردم محلی، گردشگران و کارشناسان)، تأثیر ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار مشهود است و این نشان از آن دارد که اگر سه عنصر برنامه‌ریزی فضایی تقویت شوند، شاهد توسعه پایدار گردشگری خواهیم بود. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از مطالعات میدانی و آزمون تحقیق، مدل تجربی تحقیق در شکل ۱۲ ترسیم شده است.

همچنین، بین بعد اجتماعی و محیطی و کالبدی رابطه بیشتری برقرار است که نشان از روند تغییر اجتماعات برای ابعاد محیطی و کالبدی در منطقه مدنظر را دارد. برای بررسی تأثیرات ابعاد فضایی بر ابعاد توسعه پایدار گردشگری روستایی در منطقه بررسی شده، رابطه‌های زیر طبق مدل رگرسیون به‌دست آمده است:

۱. اثر بعد مکان بر محیط و کالبدی = $0.479; 0.2$. اثر بعد انسان بر اجتماعی = $0.267; 0.3$. اثر بعد فعالیت بر اقتصادی = 0.508 .

در نهایت، برای بررسی اثر ابعاد برنامه‌ریزی فضایی بر توسعه پایدار گردشگری رابطه‌های زیر طبق مدل رگرسیون برقرار است.

۱. اثر بعد مکان بر توسعه پایدار گردشگری = $0.52; 0.2$.

شکل ۱۱: مدل مفهومی تجربی الگوی برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری در منطقه مدنظر

↔ رابطه بین ابعاد

⋯⋯⋯ اثرگذاری ابعاد

به شرایط و مقتضیات مناطق روستایی، قابلیت آزمون‌پذیری و عملیاتی را در سطح روستاهای مشابه دارند.

در مجموع، نتایج به‌دست‌آمده از مطالعات و مشاهدات تجربی و میدانی نشان می‌دهد که ابعاد و شاخص‌های برنامه‌ریزی فضایی در تبیین توسعه پایدار گردشگری روستاها مؤثرند. شاخص‌های انتخاب‌شده با توجه

نتیجه‌گیری

گردشگری، باید از دیدگاه تمامی ذی‌نفعانی استفاده کرد که به‌نوعی در حوزه گردشگری فعالیت دارند و از نزدیک با شرایط شکل‌دهنده و موانع توسعه گردشگری آشنا باشند.

با توجه به یافته‌های پژوهش، می‌توان الگوی موردنظر را از لحاظ برنامه‌ریزی فضایی گردشگری با کشورهای ترکیه، پرتغال، صربستان و ویتنام مقایسه کرد که در جدول ۲۴ تفاوت آن‌ها ارائه شده است. همان‌طور که جدول ۲۴ نشان می‌دهد، در کشورهای ترکیه، پرتغال، صربستان و ویتنام برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری با آگاهی و مدیریت صحیح در مناطق گردشگری صورت گرفته است. بنابراین موفقیت این کشورها در زمینه برنامه‌ریزی فضایی گردشگری در سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و محلی (روستایی) از طریق انطباق برنامه‌ها در سطوح سه‌گانه با ایجاد یک نهاد در سطح محلی (روستایی)، منطقه‌ای و انتقال قدرت تصمیم‌گیری از سطح ملی به سطوح مزبور محقق شده است. در صربستان و پرتغال، نظام دولتی با ایجاد هم‌گرایی و مشارکت بین دپارتمان برنامه‌ریزی فضایی گردشگری در سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و محلی (روستایی) در جهت توسعه گردشگری نقش‌های دیگری - تسهیلگری را دنبال می‌کند و با دادن اختیار به ایالت‌ها در برنامه‌های قانونی و سیاست‌های توسعه گردشگری، نقش آن‌ها را راهبردی در نظر می‌گیرد.

همان‌گونه که گفته شد، برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری پارادیمی است که هر سه ابعاد مکان، انسان و فعالیت و عوامل اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را به‌صورت یک‌پارچه شامل می‌شود. از این‌رو، برنامه‌ریزی فضایی و پایدار گردشگری روستایی در برگیرنده سیستمی جامع از شاخص‌های هر سه بعد مزبور است که اساس این تحقیق را تشکیل می‌دهد. برای این منظور، در گام اول، در قالب روش‌شناسی و براساس مطالعات خارجی و داخلی، به تعریف عملیاتی شاخص‌ها برای ارزیابی اهداف پرداخته شد و شرایط و وضعیت موجود در منطقه مورد مطالعه انطباق داده شد؛ نتیجه آن به ترتیب برای برنامه‌ریزی فضایی و توسعه پایدار گردشگری، از دیدگاه مردم محلی، ۴۳ و ۳۶ شاخص، گردشگران ۵۰ و ۳۲ شاخص و کارشناسان ۴۰ و ۳۲ شاخص برای راهبرد برنامه‌ریزی فضایی گردشگری پایدار در نظر گرفته شده است. نتایج به‌دست‌آمده از مطالعات، مشاهدات تجربی و میدانی نیز نشان می‌دهد که شاخص‌های برنامه‌ریزی فضایی و توسعه پایدار گردشگری به‌صورت یک‌پارچه در تبیین توسعه گردشگری مناطق روستایی مؤثرند. بنابراین، آزمون الگوی نظری در قالب هدف و سؤال تحقیق نتایج جدیدی را به‌بار آورد. همان‌طور که قبلاً نیز بیان شد، در طراحی الگوی تجربی از نتایج به‌دست‌آمده برای بررسی رابطه برنامه‌ریزی فضایی و توسعه پایدار

جدول ۲۴: مقایسه الگوی نظری منطقه مورد مطالعه با الگوهای کشورهای منتخب

برنامه‌ریزی فضایی گردشگری					
کشور	فعالیت	انسان	مکان	بعد	توسعه پایدار گردشگری (محلی و منطقه‌ای)
ایران	حمایت و نظارت دولت برای سرمایه‌گذاری در گردشگری - افزایش ایجاد مراکز اقامتی و تفریحی با قیمت مناسب برای جذب گردشگران	- رقابت‌پذیری ذی‌نفعان در گردشگری	- سیاست‌ها و دستورالعمل‌های تخصیص بودجه به گردشگری - دادن اختیارات به شرکت‌های خصوصی در جهت سرمایه‌گذاری در جاذبه‌ها	اقتصادی	
	- سیاست و قانون‌گذاری‌ها در فعالیت گردشگری فرهنگی	- برنامه‌های آموزش نیروی انسانی - برنامه‌ریزی مشارکتی در بین ذی‌نفعان	- توجه به تفاوت‌های فضایی فرهنگی - ایجاد انگیزه اجتماعی و فرهنگی در رونق گردشگری مناطق مختلف	اجتماعی	
	- ارتباط بین فعالیت‌های زیست‌محیطی	- تخصیص منابع - برنامه‌های حفاظت از طبیعت	- وجود ظرفیت‌های طبیعی (آبشارها، رودخانه‌ها و دریاها، جنگل و کوه‌ها)	زیست‌محیطی	

برنامه‌ریزی فضایی گردشگری						
پر تغال	برنامه‌ریزی فضایی گردشگری					
	تنظیمی		راهبردی		مقیاس	
	- برنامه‌های حفاظت از طبیعت و ناحیه طبقه‌بندی شده - برنامه‌های منطقه ساحلی		- برنامه‌های سیاست‌گذاری فضایی ملی - برنامه‌های سیاست‌گذاری بخشی در حمل‌ونقل، انرژی، ارتباطات، صنعت، کشاورزی، جنگل، فرهنگ، و غیره - تعیین دستورالعمل‌ها و قوانین ملی		ملی	
	- برنامه‌ریزی برای تفاوت‌های بین منطقه‌ای - برنامه‌ریزی در راستای بهبود طرح‌های جزئی در گردشگری		- برنامه‌های فضایی منطقه‌ای - چارچوب راهبردی برای برنامه‌ریزی فضایی منطقه‌ای در هماهنگی با سیاست توسعه اجتماعی و اقتصادی ملی،		منطقه‌ای	
- برنامه‌های جامع شهرداری - برنامه‌های جزئی و روستایی		- برنامه‌های فضایی بین شهرداری‌ها		محلی		
ترکیه	برنامه‌ریزی فضایی گردشگری					
	پایش	نظارت	اجرا	برنامه‌ریزی	تصمیم‌گیری	مقیاس
	همه کنشگران	همه کنشگران به استثنای نمایندگان محلی	مرجع مرکزی / مراجع محلی	مرجع مرکزی	مرجع مرکزی	راهبردهای ملی و برنامه‌های توسعه
	همه کنشگران	همه کنشگران	مراجع محلی	مراجع محلی	مرجع مرکزی / مراجع محلی	برنامه‌های منطقه‌ای
	همه‌ی کنشگران	مراجع محلی، سازمان‌های غیردولتی وابسته، دانشگاه‌ها، نمایندگان محلی	مراجع محلی	مراجع محلی	مراجع محلی	برنامه توسعه محلی
	همه کنشگران	مراجع محلی، سازمان‌های غیردولتی	مراجع محلی	مراجع محلی	مراجع محلی	برنامه‌های نظم محیطی
	مراجع محلی، سازمان‌های غیردولتی وابسته، نمایندگان محلی	مراجع محلی، سازمان‌های غیردولتی وابسته، نمایندگان محلی	مراجع محلی / کارآفرینان	مراجع محلی / کارآفرینان	مراجع محلی / کارآفرینان	برنامه‌های ساخت و توسعه مکان‌ها
ویتنام	برنامه‌ریزی فضایی گردشگری					
	راهبرد ترویجی					مقیاس
	- وجود رابطه یک پارچه میان همه طرف‌ها در زمینه ترویج شامل بخش‌های دولتی، بخش‌های خصوصی، مقامات استانی و شرکت‌های گردشگری - آموزش منابع انسانی برای بازاریابی ترویج‌محور و بهبود صنعت گردشگری					ملی
	- هماهنگ‌سازی همه بخش‌های دولتی تا محلی (شرکت‌های گردشگری استانی، دولتی، خصوصی برای توسعه گردشگری از طریق سه برنامه بزرگ: سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها، اقدامات ملی در زمینه گردشگری و ترویج					منطقه‌ای
- آموزش در سطح محلی برای توسعه صنعت گردشگری						محلی

برنامه ریزی فضایی گردشگری		
صربستان	برنامه ریزی فضایی گردشگری	
	مقیاس	راهبرد حفاظتی پایدار
	ملی	-ارتباط قوی بین سطوح مختلف برنامه ها -تعیین چارچوب های جامع برای آینده نگری برنامه ها
	منطقه ای	-ارتباط قوی بین فدرال ها در راستای توسعه برنامه های بخشی -تعیین سیاست های پایداری توسعه منطقه ای
	محلی	-مشارکت ذی نفعان محلی در برنامه ریزی راهبردی -حمایت کافی برای توسعه گردشگری محلی و گنجاندن سکونتگاه های روستایی در توسعه گردشگری

اشتغال و درآمدزایی و... است. با وجود درک اهمیت برنامه ریزی فضایی گردشگری در ادبیات برنامه ریزی کشور به صورت کلی، به علت نبود برنامه های شفاف و دقیق برای نحوه، مقیاس، نوع و زمینه برنامه ریزی فضایی گردشگری برای برنامه ریزان، هنوز ذهنیت و کارکرد برنامه ریزان در نهادهای دولتی - ملی در این امر روشن و عملیاتی نشده است. در سطح منطقه ای نیز با مشکلاتی مانند نبود استقلال و اختیار قانونی و سیاسی مدیران منطقه ای در برنامه های گردشگری، و در سطح محلی با مشکلاتی مانند ندادن حق اختیار قانونی به نماینده محلی و فقدان مشارکت راهبردی در زمینه برنامه ریزی فضایی گردشگری روستایی روبه رو است. بنابراین توسعه پایدار گردشگری نیازمند همکاری همه جانبه ذی نفعان گردشگری در زمینه برنامه ریزی فضایی توسعه گردشگری روستایی است که کلیدی ترین آن ها همکاری نهادهای دولتی و مردم محلی و گردشگران است.

شکل ۱۲ تصویر ابعاد مکعب روییک را نشان می دهد که باهم ارتباط متقابل و مستقیم دارند. می شود آن را به رابطه متقابل ابعاد برنامه ریزی فضایی و گردشگری پایدار تشبیه کرد.

شکل ۱۲: تشبیه مکعب روییک به الگوی پیشنهادی

نتایج کمی و کیفی الگو نشان می دهد، قبل از هر چیز، در توسعه پایدار گردشگری باید جامعه روستایی و ارگان های دولتی و غیردولتی از اندیشه سیستمی برخوردار باشند. زیرا تفکر سیستمی متضمن ملاحظه ابعاد برنامه ریزی فضایی است و می تواند تقویت کننده آن باشد تا ذی نفعان علاقه مند به توسعه گردشگری بتوانند ایفای نقش کنند و ظرفیت های خود را در جهت توسعه پایدار گردشگری به کار گیرند. بنابراین، فقط فراهم بودن جاذبه های طبیعی و تزریق سرمایه کافی نیست و مترداف با برنامه ریزی فضایی برای مناطق روستایی نخواهد بود. به عبارتی، عوامل مذکور در فرایند برنامه ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری بسیار مهم اند، اما کافی نیستند. بنابراین مهم ترین عامل در فرایند برنامه ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری در گام اول شناخت ظرفیت های مکان (محیطی و کالبدی) شامل تنوع جاذبه های طبیعی، کیفیت جاذبه ها، موقعیت استقرار جاذبه ها و... بعد انسان (اجتماعی - فرهنگی) شامل فرهنگی و سیاسی، مشارکت مردم محلی و آموزش و... بعد فعالیت (کارکردها) شامل خدمات اقامتی، پذیرایی، توزیع خدمات و اطلاع رسانی، سرمایه گذاری،

شکل ۱۳ کلیات راهبردهای مؤثر برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری در قالب ابعاد موردنظر را نشان می‌دهد.

آینده	گردشگری یکی از اولویت‌های مهم توسعه استانی	گردشگری به عنوان کلیدی‌ترین راهبرد توسعه روستایی و پایه‌ای برای تحقق اهداف چشم‌انداز ۱۴۰۴	نوجه و تأکید بر برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه گردشگری بر اساس پتانسیل‌های کشور
حال	ندوین سند راهبردی توسعه گردشگری	در برنامه پنجم بعد از انقلاب توسعه عملیات گردشگری روستایی مورد توجه قرار گرفت به‌خصوص در برنامه ششم در ماده ۱۱۴ بر توسعه روستاهای دارای پتانسیل گردشگری تأکید شده است و به عنوان هدف مهم این برنامه در نظر گرفته شده است	نوجه به گردشگری در برنامه پنجم و به‌خصوص در برنامه ششم بعد از انقلاب
گذشته	عدم توجه به برنامه‌ریزی توسعه گردشگری	در برنامه‌های توسعه جندی به گردشگری روستایی نشده است	تأکید بر گردشگری در برنامه ششم قبل از انقلاب (۶۱-۱۳۶)
اقتصادی	جادن اختیارات مالی و اداری به مناطق (انسان) سرمایه‌گذاری در تأسیسات رفاهی و پذیرایی و تجهیزات حمل و نقل (فضا) حساسد بودن منطقه برای سرمایه‌گذاری و برنامه ریزی در گردشگری (فعالیت)	خوجه به سیاست‌های حمایتی و اقتصادی در بخش‌های مختلف تولیدی (فعالیت) خوجه دولت به سرمایه‌گذاری‌ها در بخش گردشگری (انسان) ختلاش برای عبود شبکه‌های بازارهای محلی ناشی از رونق گردشگری (فضا)	ختلاش برای تأمین مالی در طرح‌های زیرساختی (فعالیت) جادن اختیارات به شرکت‌های خصوصی در جهت سرمایه‌گذاری در جاذبه‌ها (فضا) ایجاد رفاهت‌پذیری ذی‌نفعان در گردشگری (انسان)
اجتماعی	جادن استقلال و اختیار قانونی و سیاسی به مدیران منطقه‌ای (فعالیت) نوجه به آموزش نیروی انسانی ارتباط و مشارکت بین نهادهای منطقه‌ای (انسان) ختلاش برای افزایش کیفیت خدمات تفریحی و کاربری‌های متناسب برای جذب گردشگران (فضا)	جادن حق اختیار قانونی به نماینده محلی (فعالیت) خوجه به اصل مشارکت محلی و جمع ذی‌نفعان در برنامه‌های راهبردی گردشگری (انسان) ارتباطات کنش متقابل در کانون‌های جاذبه (فضا)	اججاد سیاست‌ها و رویه‌های قانونی مناسب (انسان) ختلاش برای رابطه یکپارچه میان بخش دولتی و خصوصی (فعالیت) ختلاش برای کاهش فقر و نابرابری‌های فضایی (فضا)
زیست‌محیطی	آگاهی در جهت حفاظت از محیط‌های طبیعی (انسان) راه‌اندازی سایت‌های اطلاع‌رسانی در نقاط پرمخاطره طبیعی در مناطق گردشگری (فعالیت) خفویت زیرساخت‌های کالبدی (مانند راه ارتباطی) و محیطی (توپوگرافی، شب، ارتفاع (فضا)	ختناسایی و دحالت دادن همه ذی‌نفعان محلی در مسائل زیست محیطی (فعالیت) ختلاش برای افزایش آگاهی زیست محیطی مردم محلی و گردشگران (انسان) ختناسایی جاذبه‌های گردشگری (آبشار، غارها، چشمه، جنگل و غیره (فضا)	نوجه در سیاست‌های کلان حفظ محیط زیست در گردشگری (انسان) ساماندهی مناطق روستایی که دارای جاذبه گردشگری (فضا) اطلاع‌رسانی دقیق در زمینه فعالیت‌های گردشگری در جهت ارتقاء حفاظت از منابع گردشگری (فعالیت)
مقیاس	محلّی	محلّی	ملّی

شکل ۱۳: برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار گردشگری روستایی در بستر زمان

دگری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد.
زیاری، کرامت‌الله (۱۳۷۸). اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای. انتشارات دانشگاه یزد.
سیپهری، محمدمهدی و بابایی، ادريس (۱۳۹۴). «واکافت شبکه مقاصد گردشگری، رویکرد تئوری تحلیل شبکه‌های اجتماعی». مجله مدیریت تولید و عملیات، دوره ۶، شماره ۱، ص ۲۱-۳۴.
سجاسی قیداری، حملاه (۱۳۹۱). ارائه الگوی توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی، مطالعه موردی:

منابع

پوراوغر سنگاچین، فرزام (۱۳۹۴). «اهداف توسعه هزاره (MDG) و اهداف توسعه پایدار (SDG)». نشریه کار و جامعه، شماره ۱۸۶، ص ۴۶-۴۶.
رحمانی، محمود (۱۳۸۶). «آمایش سرزمین و توسعه پایدار روستایی با رویکرد گردشگری». فصل‌نامه جمعیت، شماره ۶۲/۶۱، ص ۸۹-۸۱.
رومیانی، احمد (۱۳۹۸). ارائه الگویی برای توسعه پایدار مقصدهای گردشگری روستایی با رویکرد برنامه‌ریزی فضایی، مورد مطالعه: شرق استان مازندران. رساله

Sarrión-Gavilán, M. D., Benítez-Márquez, M. D., & Mora-Rangel, E. O. (2015). "Spatial distribution of tourism supply in Andalusia". *Tourism Management Perspectives*, 15, 29-45.

Getz, D. (2001). *Festivals, Special Events and Tourism*. New York: Ven Nostrand Reinhold.

Guedes, A. S., & Jiménez, M. I. M. (2015). "Spatial patterns of cultural tourism in Portugal". *Tourism Management Perspectives*, 16, 107-115.

Mukwada, G., & Manatsa, D. (2013). "Geospatial and temporal analysis of drought years in Zimbabwe, 1940-1999". *Geographia Polonica*, 86(4), 313-326.

Dede, O. M., & Ayten, A. M. (2012). "The role of spatial planning for sustainable tourism development: A theoretical model for Turkey". *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 60(4), 431-445.

Pearce, P. L. (2000). "Fundamentals of tourist motivation". In D. G. Pearce & R. W. Sutter (Eds.), *Tourism research: Critiques and challenges* (pp. 113-124). London: Rutledge.

Yang, Y., & Fik, T. (2014). "Spatial effects in regional tourism growth". *Annals of Tourism Research*, 46, 144-162.

روستاهای دره‌ای اکوتوریستی استان تهران. رساله دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس تهران.

سندگل، مهدی و شریفی‌نیا، زهرا (۱۳۹۵). «بررسی موانع و مشکلات توسعه گردشگری، مطالعه موردی: شهرستان قائمشهر». *مجله برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، دوره ۲۵، شماره ۱، پیاپی ۲۵، ص ۷۱-۸۳.

شیخی، محمد و شجاعی، مسلم (۱۳۹۱). «تحلیل خوشه‌ای تکنیکی برای پیاده‌سازی و عدالت فضایی در برنامه‌ریزی گردشگری، مورد مطالعه، استان مازندران». *برنامه‌ریزی توسعه گردشگری*، دوره ۱، شماره ۳، ص ۶۵-۴۶.

قدمی، مصطفی، علیقلی‌زاده فیروزجایی، ناصر و رمضان‌زاده لسبویی، مهدی (۱۳۸۹). «بررسی نقش گردشگری در تغییرات کیفیت زندگی مقصد (نمونه مورد مطالعه: دهستان کلارآباد، شهرستان تنکابن)». *مجله مطالعات اجتماعی ایران*، دوره ۴، شماره ۳، ص ۱۵۲-۱۸۱.

مظلومی، نادر و جلالی، سیدحسین (۱۳۹۱). «شبکه‌های اجتماعی و موفقیت سیاستگذاری گردشگری ایران». *مطالعات مدیریت گردشگری*، دوره ۷، شماره ۱۸، ص ۴۸-۲۵.

موسایی، میثم، هاشمی، سمیه و ابراهیمی، میترا (۱۳۹۱). «بررسی جامعه‌شناختی توسعه پایدار گردشگری در ایران، موانع، چالش‌ها، راهکارها». *فصل‌نامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی*، سال ششم، شماره ۱۶، ص ۲۵-۵۰.

